

Pospíšil, Ivo

**Poezie a politika : básník mezi konjunkturalismem, sebeobětováním,
ostrakizací a osamělostí**

In: *Česká a slovenská poezie: slovo a mlčení : kolektivní monografie.*
Pospíšil, Ivo (editor); Zelenková, Anna (editor). Brno: Galium, 2015, pp.
[159]-169

ISBN 978-80-905336-8-4

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81581>

Access Date: 21. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
provides access to digitized documents strictly for personal use, unless
otherwise specified.

Ivo Pospíšil (Brno)

Poezie a politika: básník mezi konjunkturalismem, sebeobětováním, ostrakizací a osamělostí

Abstrakt

Autor přítomného článku se zabývá otázkou, zda politická báseň může být dobrou poezií. Srovnává dva typy básnických osobností a dva typy poezie – Miroslava Válka a Miroslava Florianu: první inklinuje k moderní poezii drásané vnitřními rozpory, druhý spíše k harmonii až idyle. Poezie obou si však udržuje svou estetickou hodnotu, i když kultivuje dobově konjunkturální politická témata.

Klíčová slova: poezie a politika; osamělost; ostrakizace; sebeobětování; Válek a Florian – dva typy osobnosti; dva typy poezie; život básníka v poezii; politika a hodnota poezie

Abstract

Poetry and Politics: A Poet between Boom, Self-Sacrifice, Ostracism, and Loneliness

The author of the present article deals with the question whether the political poem can be good poetry. He compares the two types of poets and two types of poetry – Miroslav Válek and Miroslav Florian: the former inclines towards modern poetry lacerated with contradictions, the latter rather to harmony and idyll. The poetry of both, however, keeps its aesthetic value, though it cultivates the opportunist political subjects of its time.

Key words: poetry and politics; loneliness; ostracism; self-sacrifice; Válek and Florian – two types of personalities; two types of poetry; the poet's life in poetry; politics and the value of poetry

Poezie, ideologie a politika jsou vzdáleny jen zdánlivě, vždy spolu souvisejí, byť i jen životem básníka, jeho osudem, jeho spjatostí s dobou, jeho vývojem, změnou názorů, naopak zásadovostí až za hrob, zradou. Když je ideologie a její politická realizace na výsluní, podporují poezii, která je vyjadřuje a opěvuje ji a její nositele. Jakmile je poražena, je poražena i poezie, která byla jejich nositelem? Může být zlá, dokonce zločinná ideologie nebo její praktické politické provádění důvodem zavržení poezie, která ji vyjadřuje? Nebo: může tato ideologie nabývat estetické a etické kvality právě skrze poezii? To jsou skutečně „prokleté otázky“, které si v minulosti i dnes nikdo raději neklade, ale v posledních letech se jich přece jen několik textů dotýká. Uvedme několik případů z jiné oblasti, než je poezie. Německá tanečnice a choreografka a hlavně filmová režisérka Leni Riefenstahlová (1902–2003), která musela svou taneční profesi kvůli

zranění opustit, se stala slavnou, světově oceňovanou filmovou režisérkou a po setkání s Adolfem Hitlerem roku 1932 získávala postupně prominentní postavení v německé filmové kultuře. Ačkoli nebyla nikdy členkou NSDAP, točila filmy, které oslavovaly sjezdy nacistické strany, ale na vysoké profesionální úrovni; nejslavnější film *Olympia* oslavoval berlínskou olympiádu roku 1936, která sloužila propagaci nacismu. Nicméně právě tyto filmy byly na mezinárodní úrovni oceněny jako vrchol filmového umění. Oslavný film o nacistickém režimu *Triumf vůle* z roku 1935 získal nejen německou Národní cenu, ale v Benátkách i cenu za nejlepší zahraniční dokumentární film a později v Paříži zlatou medaili. Film o olympiádě vlastně natočila na požádání Mezinárodního olympijského výboru. Po válce byla zatčena, vyšetřována, nakonec Američany a později i Francouzi denacifikována. Její další, nesmírně dlouhý život byl zase věnován filmu a inovacím: potápění a životu domorodců v Africe, to vše točila v pokročilém věku s nebyvalou invencí, stejně jako berlínskou olympiádu nebo sjezdové scény. S jejím postojem se mnozí nikdy nesmířili a mají na to právo. Neklademe si otázku, zda režisérka byla nebo nebyla nacistka nebo zda měla nacistické názory: její kult vůle a zdravého těla byl však patrný až do konce její kariéry, ale stěží vytvářet nějaká krátká spojení. I rádo by jednoduchá ideologie má často hlubinné kořeny – to byl i případ nacismu a rasismu a nyní se stále více píše o tomto podstatném pozadí. Otázka zní: zůstávají její filmy, které objektivně sloužily propagaci nacismu, relativně trvalou hodnotou, nebo jsou jen zavrženíhodné? Režisérčina práce je spojena i s rozvojem filmové technologie, s fungováním kamery, trikovými složkami apod., tedy se podílela na vývoji poetiky filmu, její činnost měla filmovou poetologickou funkci. Někdy se srovnává nacismus a tzv. komunismus, jimž se myslí ideologie a hnutí, nikoli utopicky konstruovaná fáze společenského vývoje. Stejně jako Hitler, Lenin již před ním pochopil klíčovou úlohu filmu a řada filmových režisérů sloužila objektivně idejím komunismu, resp. ruského bolševismu, mezi nimi i světový režisér číslo jedna Sergej Ejzenštejn (1898–1948). Židé, k nimž patřil, viděli tehdy v bolševicích záruku, že se nebude opakovat antisemitismus, černá sotňa a pogromy (v tom se od Stalinových časů mýlili) a řada z nich byla členy bolševické frakce ruské sociální demokracie (Lev Trockij, vl. jm. Bronštejn, 1879–1940, Lev Kameněv, vl. jm. Leo Rosenfeld, 1883–1936, Grigorij Zinovjev, vl. jm. Ovsej-Geršon Aronovič Radomyslskij, 1883–1936, spolu s ostatními vůdci frakce byli postupně Stalinem zlikvidováni). Nejslavnějším filmem, na Expu 1958 v Bruselu dokonce prohlášeným za nejlepší film všech dob, byl *Křižník Potěmkin* (1925), z dalších se uvádějí *Stávka* (1924), *Deset dní, které otřásly světem* (1927), *Generální linie* (1929), historické filmy *Alexandr Něvský* (1938) a *Ivan Hrozný*, jenž už nedokončil. Během práce na režimních filmech se také vyvíjel jeho politický názor, který dal najevo i v některých partiích *Ivana Hrozného*, mj. v tzv. opričnické scéně. Jeho *Paměti*, k jejichž českému překladu z roku 1987 jsem měl tu čest psát

doslov, komentáře a poznámky,¹ ukazují Ejzenštejna jako hlubokého člověka obrovské invenční, intelektuální síly. Možná se srovnání Riefenstahlové a Ejzenštejna bude někomu zdát nesmyslné, ale ve výsledku objektivně šlo o zjevnou podporu jejich režimů, jež můžeme označit jako totalitní, jejich ideologie, tradice a kořenů, o tom není sporu. Faktem zůstává, že o Ejzenštejnovi se nikdy nepochybovalo, možná i proto, že se tzv. komunismus dlouho nepokládal za (zcela) zločinný a měl a má řadu vyznavačů v zemích západní Evropy a USA; jistě bychom však mohli mluvit o zneužívání filmu i v zemích formálně tzv. demokratických nebo s bázi formální parlamentní demokracie.

Intelektuální jádro československé (české a slovenské) společnosti bylo před rokem 1968 i v něm nositelem změn: jakých – to se nyní můžeme jen domýšlet. Jednotlivci se lišili mírou radikálnosti, mnozí svoje skutečné záměry zastírali, jak ukázal lakmusový papírek roku 1989, bylo tu mnoho mlčení, takže není jasné, zda tato elita byla v roce 1968 ještě pro socialismus. Invaze pěti států Varšavské smlouvy 21. 8. 1968 a následná normalizace (rozuměj vztahů s invazními státy, zejména se SSSR, což předpokládalo znovuzavedení omezené cenzury) a posléze konsolidace (návrat k poměrům před rokem 1968: takto jsou tyto fáze v dobových materiálech jednoznačně označeny, současní novináři vše nazývají normalizací) vedla k porážce tzv. reformního hnutí a dalších (KAN, K 231, sociální demokracie, jejíž obnovení se připravovalo) a k účtování, tzv. prověrkám a čistkám, jež postihly podstatnou část společnosti a měly tvrdé existenční následky, i když tu byly i jiné možnosti – kromě mírnějších postihů, také mnohem ostřejší: mnozí extrémní levičáci měli Husákoví za zlé, že je příliš mírný a volali po skutečných represích (zatýkáni, jež se začalo odehrávat již 21. 8. 1968, potom však bylo zastaveno, věznění, soudy za velezradu apod.). To se ostatně projeвило i v ostré kritice Husákova vedení KSČ ze strany krajní prosovětské levice (někdy se dokonce hovořilo o připravovaném puči a jeho konkrétních organizátorech), ale ten se se vzbouřenci postupně lehce vypořádal – se souhlasem sovětské strany.

Zpočátku jen malá část intelektuálů zastávala stanovisko normalizačního vedení: buď k němu byli donuceni, nebo ze strachu změnili názor („převlékli kabáty“) nebo měli informace, které je vedly k tomu, že volili tzv. menší zlo a proti hrozícímu chaosu stavěli zachování dosavadního systému, někdy to byla směs více důvodů a nelze také ignorovat tok času. Nicméně i ti, kteří se po čase stali oporou „konsolidace“ a osobně z toho těžili, měli pochybnosti, a někteří se proto alespoň snažili zmírnit existenční důsledky represí, ale zdaleka ne všichni; většina postupně otupěla a převládla lhostejnost. Jiná byla situace v českých zemích, jiná na Slovensku, to je zřejmé i podle intenzity opoziční aktivity v letech 1970–1989; na Slovensku zaujímal důležité místo boj za zájmy národa a státní samostatnost,

¹ EJZENŠTEJN, Sergej: *Paměti*. Přel. O. a J. Žákovi. Doslov napsal a poznámkami opatřil I. Pospíšil. Praha: Odeon, 1987.

který se oficiálně silněji projevil až po roce 1989. Případ Dominika Tatarky nebyl jediný, ale ve své radikálnosti v podstatě ojedinelý.²

V slovenské poezii se nabízí příklad Miroslava Válka (1927–1991), jenž je skutečně výjimečný i v celém československém kontextu. Básník se stal politikem nikoli jen v důsledku funkcí stavovských (ve spisovatelské organizaci apod.), ale souběžně: byl členem předsednictva ÚV KSS, členem ÚV KSS a ÚV KSC, poslancem Federálního shromáždění a Slovenské národní rady a ministrem, a to vše postupně a dlouhodobě, v podstatě po celou tzv. normalizaci. Poslední jeho funkcí byl předseda Svazu československých spisovatelů v Praze (velmi krátce v roce 1989 do listopadového převratu).

V souvislosti s brilantní knížkou Jána Zambora³ jsem si položil otázku po „prokletých otázkách“ znovu. Vracím se nyní k části textu své recenze. Jako u Jána Zambora (roč. 1947) takřka vždy je i toto velmi dobrá kniha a většinou skvělé interpretace. Téma na Slovensku i jinde poněkud kontroverzní, i když asi nikdo nikdy seriózní nezpochybňoval, že Miroslav Válek je páteří moderní slovenské poezie, nezpochybňuje to ani Valér Mikula, editor popřevratového výboru jeho básnického díla (2005) a známé, leč poněkud jednoznačné konfrontace Tatarky a Válka (2010). Navíc má Zambor k Válkovi blízko už tím, že je básník, ale taky překladatel a ne ledajaký. Zambor dobře a uvážlivě volil strukturu knihy: soubor interpretací, konkrétnost, parcialita i klasický portrét podle sbírek (*Dotyky, Priťažlivosť, Nepokoj, Milovanie v husej koži*), věnoval se i značně invenčně překladům z Vozněsenského a Rilka. Na začátku však přece jen ukázal na dobovou obtížnost uchopení Válka: „*Moja reflexia autorovej tvorby vznikala v špecifickej situácii; charakterizujú ju na jednej strane prihlásenia sa významných básnikov k jeho poézii, jej rezonancia vo vysokoškolskom študentskom prostredí, a na druhej strane príkro kritické hlasy s ideologickým rozmerom. Jedna mladšia literátka, ktorej som povedal, že o Váľkovej poézii pripravujem knihu, sa ma dokonca opýtala, či sa nebojím. Takéto uvažovanie si nepripúšťam. Podlahnutie mu by som vnímal ako obmedzenie vecného slobodného literárnovedného rozhovoru o poézii. V situácii, keď vznikajú takéto otázky, musím jasne povedať, že môj záujem o Váľka, ktorý bol aj politikom a dobová ideologická optika dosť nešťastne poznačila časť jeho tvorby, nie je politický a politologický, ale literárny a literárnovedný.*“⁴ Ani nás to nezbavuje povinnosti odpovédět na

² Srov. *Dominik Tatarka v souvislostech světové kultury (jazyk – styl – poetika – politika)*. Eds I. Pospíšil – A. Zelenková. Vychází péčí České asociace slavistů, o. s., ve spolupráci s Ústavem slavistiky FF MU a Středoevropským centrem slovanských studií za organizační a finanční podpory Literárního informačního centra v Bratislavě. Brno: Tribun EU, 2013; BĀTOROVĀ, Mária: *Dominik Tatarka – slovenský Don Quijote*. Bratislava: VEDA, 2012; MIKULA, Valér: *Démoni súhlasu i nesúhlasu*. Ivanka pri Dunaji: F. R. & G., 2010; *Philologica XXIV/1*. Časopis Ústavu filologických štúdií Pedagogickej fakulty Univerzity Komenského, Bratislava 2014.

³ ZAMBOR, Ján: *Niečo ako láska, niečo ako soľ. Miroslav Válek v interpretáciach*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2013.

⁴ *Ibidem*, s. 5.

otázku o vztahu Váلكovy poezie a ideologie, neboť i ta se v jeho životě jistě vyvíjela, a poezie, politiky a poetiky: tam, kde je ideologický, tam je básnický slabý a naopak? Je to tak opravdu?⁵

Zambor se kontroverznosti nevyhýbá, ale takovou otázkou se nezabývá, poezii bere jako celek, pravda však je, že jako příklad neuvádí politicky vypjaté verše. Je zřejmé, že z Váلكa můžeme uvádět takřka vše a vždy se dotkneme velmi dobré až skvělé poezie, ať jde o jeho překlady (Váلك si vybírá skutečně moderní básníky, ideově stojící většinou – snad kromě Nezvala – zcela jinde než on: Gennadij Ajgí, Paul Verlaine, Rainer Maria Rilke, Jan Čarek, Julian Tuwim, Gregory Corso aj.), původní tvorbu i psaní pro děti. A právě tzv. poéma nebo dlouhá spíše lyrická než epická báseň *Slovo* z roku 1976 jako by dokládala, že dobrá poezie může být i nepřijemně politická a zastávat pro mnohé odpudivé názory blížící se až frázi, kdyby ji sám básník v textu explicitně neodmítl, názory skoro bych řekl nepochopitelné, ale pravdivé ve smyslu jeho vlastní umělecké pravdivosti. Můžeme si myslet, že básník milostné poezie a pesimistického diskurzu byl k takové poloze donucen, aby jaksi potvrdil svoje politické angažmá a smazal zjevný nebo zdánlivý rozpor mezi svou tvorbou a politickou činností, i to je možné. Ale – stejně jako v případě jeho postojů k IV. sjezdu československých spisovatelů v roce 1967, tak v dopise a odchodu z redakce Kulturneho života v roce 1968 – je silný nejen pocit izolace, kterou mohl jistě změnou postoje snadno překonat, ale i vzdoru a osamělosti, což jsou možná dominanty jeho života a tvorby současně. *Slovo* tyto pocity vyjadřuje snad ze všech jeho textů nejuplněji. Vzdor, provokativní vzdor – mezi těmi, kteří chtěli být vydáváni, ale styděli se psát devótní věci a přímé politice se raději vyhýbali nebo užívali eufemismů – je již v neuvěřitelné dedikaci (u básníka, který do KSS vstoupil už zralý ve věku třiceti pěti let, kdy většina tak činila z vysloveného kalkulu, nikoli z přesvědčení nebo naivity): byla to hyperbola, neboť komunistickou stranou nemohl myslet skutečnou politickou stranu s jejími sjezdy a jejich usneseními, natož její členy, jejichž přesvědčení a lidská kvalita se v roce 1989 odhalila v plné nahotě, ale spíše ideu rovnosti a Marxovu „říši svobody“, nicméně formuloval to zcela hrubozrně jako titulky z novin a pro intelektuální prostředí nepřikrášleně i jako potenciální terč posměchu. Je tedy v jeho stylizaci i kus masochismu, snaha vyvolat odpor proti sobě a tím i sobě bolest. Ale *Slovo* není básní o politice a ideologii, je to báseň o člověku a o životě, o lásce, a stavu světa, ale hlavně o samotné poezii. *Slovo* je z tohoto hlediska báseň o zoufalství žít v tomto světě, o rozdirání rozpory vnitřními i vnějšími, život jako něco, co nelze unést a v čem je třeba se obrátit k něčemu stálému, boj, v němž básník přesvědčuje sama

⁵ POSPÍŠIL, Ivo: *Spoza Moravy*. Ján Zambor: Niečo ako láska, niečo ako soľ. Miroslav Váلك v interpretáciach. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2013; Milan Uhde: *Rozpomínky. Co na sebe vím*. Praha–Brno: TORST/HOST, 2013; Jiří Hanuš, Radomír Vlček (eds): *Lenín. Kontinuita a/nebo diskontinuita ruských dějin?* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2013. Prel. J. Vlnka. Slovenské pohľady 2014, č. 9, s. 145–147.

sebe o pravdě, kterou teprve hledá a myslí si, že ji našel. Je *Slovo* proto básněn tragická, vnitřně tragická, ať již je výrazem skutečného básnivého hledání a rozporů, nebo jen vyvolaná vnějšími tlaky nebo obojím. Rozhodně je důstojnější než nevábné básnické oslavování tehdy vládnoucích politiků, i kdyby je psali také dobří básníci, kteří ovšem vždy zaujímalí správné postoje – často však pokaždé jiné. Toto hledání a rozpory podložil Válek svým životem a smrtí. Nemám k dispozici nic než jeho tvorbu: to, že ho někteří hodnotí kladně jako toho, kdo zmírňoval tvrdost režimu, nebo naopak napadají jako toho, kdo lákal do morálního marasmu za úlitbu návratu do literatury, v případě Tatarkově že i nabídka na vydávání jeho sebraných spisů vznikla pod dojmem Tatarkova zahraničního ocenění a byla vlastně politickým kalkulem, nikoli nezištnou přátelskou nabídkou, není podstatné, protože to nikdy přesně vědět nebudeme. Zůstává básněn jako svědectví stavu ducha a poezie jako jediného stavu básníkovy bytí, slovo jako výraz vlastního rozedraného já. Válek vždy vypadá jako smutný, depresivní zjev, ale jistě se někdy i usmál a smál a měl svůj humor, to je zřejmé i z jeho veršů pro děti. Ale spíše prožíval tragiku lidského osudu a zůstával básníkem: poezie se mu odměnila tím, že je vždy vznešená, ať je jejím obsahem cokoli. I když nikdo nikdy nepochybnil a nepochybnuje jeho básnickou tvorbu, přece si Válek – tváří v tvář tomu, že ho vydávali, že prožíval básnickou konjunkturnu – vybral cestu úspornosti, minimalismu, dobrovolného sebeomezení, cestu záměrné osamělosti.

Jiný byl osud druhého Miroslava – Florianana (1931–1996). Často – paradoxně v oficiálních kompendiích – je pejorativně charakterizován jako představitel oficiální (myšleno: komunistické) literatury, i když se mezitím stalo oficiálním něco zcela jiného. Patří ke generaci Května. Autoři hesla také v oficiálním *Slovníku české literatury po roce 1945* online (<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1010>), dnes již zesnulý Vladimír Macura (1995) a Karel Piorecký (2007, heslo nebylo poměrně dlouho aktualizováno) zdůrazňují to, že se Florian jako jeden z mála „květnáků“ nevzdal svých původních představ: „*Intimní prožitky, láska a příroda jsou kladeny proti velkým dějinám, proti mýtu a oficialitě (Záznam o potopě, Tichá pošta). Od 70. let harmonický svět Florianových veršů stále více sugeruje idylu (Iniciály, Jízda na luční kobylce, Zelená flétna). Předkládá se v něm soulad přírody, kultury, civilizace, společnosti, a dokonce i oficiální politiky, která se v této perspektivě zdá být naplněním věčných kosmických zákonů, výtvořem přírodních procesů. Jako jediný ze skupiny Května setrval Florian na pozicích ideologických iluzí a zahrnul do nich i dogmata normalizační. Jeho poezie pracuje s úzkým okruhem motivů.*“⁶ To je přesné, ale idyla a harmonizace, byť utopická idealizace, jsou běžným uměleckým postupem; zde bychom mohli říci zcela protikladným rozpory rozdírané poezii Válkové. I taková je však poezie; koneckonců původním synonymem umění bylo vznášet se v ideálním světě, přinášet na zemi něco z nebe, kde není kon-

⁶ <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1010>, 4. 1. 2015, 16:12.

fliktů, nebo zlatého věku pastýřského „obrázku“ (řec. eidyllion), jak zní původní termín. Někdy je útek k idyle také řešením existenciálních poloh autora ohroženého třeba vážnou nemocí, což je i případ Florianův, a *Babička* Boženy Němcové není idylou jistě náhodně. Ve stati o třech vlnách socialistického realismu v české literatuře, jehož ústní podoba byla přednesena na konferenci v Bratislavě roku 2003 a později publikována⁷, v tématu, k němuž jsem se potom ještě vícekrát vracel, jsem se snažil ukázat i na osobní proměny autorů a na jejich generační pospolitost i rozchody. Šlo ovšem o prózu na bázi svazku *Pět novel*⁸: Jan Procházka: *Zelené obzory* (1962), Jan Kozák: *Mariana Radvaková* (1961), Ivan Kříž: *Oheň chce dobré dřevo* (1961), Jiří Fried: *Časová tíseň* (1961), Jan Trefulka: *Pršelo jim štěstí* (1962). Je pozoruhodné, jak tyto novely, nezřídka prvotiny predeterminovaly poetiku svých autorů. Charakteristické je, že tito autoři patřili k dobovým prominentům spjatým více či méně úzce s tehdejší vládnoucí garniturou; jejich polemiky – jakkoli odvážné – se nevymykaly z dobové rétoriky a mantinelů daných oficiální politikou. Paradoxně působí, že nejméně „politiky“ najdeme v novele tehdejšího politického pracovníka a pozdějšího tzv. normalizačního funkcionáře Jana Kozáka a funkcionáře různých kulturních organizací Jiřího Frieda: oba byli – nehledě na svá dobová funkční pověření – do jisté míry outsidersy (Kozákova látka čerpaná z kolektivizačního pobytu na východním Slovensku vidí hodnoty v emancipaci, v porážce přežívající patriarchální rodiny, v civilizaci urbánního typu, venkov je zaostalý a potřebuje přijmout městské technologie a vzory chování), nebyli chápáni jako vůdčí osobnosti nové generační vlny, jejich postoje jsou niternější, odpolitizovanější, u Kozáka syrovější, u Frieda složitější: tam, kde u jiných lexikální rozbor potvrzuje přemíru politických termínů, užívají jmenovaní autoři spíše narážky, náznaky, obecná pojmenování. I to však má – vzhledem k dalšímu vývoji – svou logiku.

Básník Florian zůstává tedy týmž, zatímco se mění situace kolem: na počátku se zdá, že jde o básníka kritického tím, že se snaží poezii depatetizovat a demytizovat, nakonec se stává básníkem oficiálním, aniž by se sám podstatě změnil: nejde s dobou, jak se kdysi říkalo. Oproti Válkovi, jehož bezedný pesimismus je mi osobně mnohem bližší, je Florian úsměvný optimista, hledající, ale hlavně nacházející vesmírný řád v přírodě, radosti života ve všem.

Srovnajme útržky dvou básnických textů raného a zralého Válka a raného a pozdního Floriana:

⁷ POSPÍŠIL, Ivo: *Socialistický realismus v české literatuře: tři generace*. In: BraSlav 2. Zborník z medzinárodnej slavistickej konferencie, konanej na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave dňa 13. a 14. novembra 2003. Bratislava: UK, 2004, s. 280–288.

⁸ *Pět novel*. Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění, Klub čtenářů, 1963.

M. Válek:

Na prstoch stojí,
s hlavou proti múru
ako vždy
čuje pravidelné a drsné otáčanie mesta,
ktoré sa nezastaví ani na chvíľu,
potom sa vystrie,
ramená zdvihne ako pred orchestrom:
Piano
o poschodie nižšie
a ešte nižšie hlasný ženský smiech.
Pád anjela,
či opačný let Ikara zo slnka k Zemi?
A on tu leží,
bez prilby a bez skafandra,
bravúrny pilot v pružkovanej pyžame,
tak dokončil svoj strmhlavý útok na asfalt,
komu by pripomínal muža, ktorý padal,
a komu anjela?
Je to len malý, skvelý natierač,
kresliaci svoju čiaru zhora nadol.

[...]

Zemeguľa pláva v širom priestore jak sukna,
roztočená okolo bokov Galiny Ulanovovej.
Muž s vedrom v rukách zaspal na najvyššej priečke rebríka,
sníva sa mu Yma Sumac, premenená na kolibríka.
Bez váhania pokračuje vo výstupe za hviezdou,
nikomu sa to nezdá neobyčajné
a nik si ho nepomýli so stíhačkou,
pretože den je modrý ako oko kráľika,
je fantastický den
a každý má právo na svoju hviezdu, na svoj sen
a na svoj pohyb nahor.

(M. Válek: *Robinson*, sb. *Príťažlivosť*, 1961)⁹

Raz v temnej noci udrel do mňa blesk
a v dyme a ohni uvidel som Slovo.
A nebo bolo nebo Kainovo.
Nie, nenapísal som to pre potlesk
a nezabil som v sebe svojho brata.

⁹ VÁLEK, Miroslav: *Robinson*. In: VÁLEK, M.: *Básne*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, s. 78–79.

Len človeka som zazrel takým, aký je.
Čas milosrdný všetko zakryje.
Odvtedy často myslím na zvieratá,
ktoré svet chápu, nakoľko v nom sú,
kým človek je len natoľko, nakoľko ho chápe.

[...]

Vždy budem k tebe láskavý. A krutý
vo chvíli smrti?
Za oknom
záhrada.
V záhrade hviezda padá.
Človek len chodí, hľadá.
Čo? A v kom?
A komu vďačiť za to,
aký som?
Komunistickéj strane, ktorá ma učí
stať sa človekom?

(M. Válek: *Slovo*, 1976)¹⁰

M. Florian:

Z pramene Vltava vyplouvá ku Praze
I lesy na obzoru se již organizují
Rozvinuly úzkou standartu úsvitu
Děti nemohou dospat
Vesnice zapřahají do ověččených žebříňáků
Radost otvírá okna s květinami
Radio hlásí správný čas bude 8 hodin
Na rozích rostou hloučky kolem dechových hudeb
Vane šeříkový vítr
Ulice se nadýmají
Náhle
Na praporech s nebe zakymácelo
A řeka míru
Ukázněná a sebevědomá
Se hnula

(M. Florian: *Májový průvod*, 1953)¹¹

¹⁰ VÁLEK, Miroslav: *Slovo*. In: VÁLEK, M.: *Básne*. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1988, s. 187–188.

¹¹ FLORIAN, Miroslav: *Májový průvod*. In: FLORIAN, M.: *Cestou k slunci*. Praha: Československý spisovatel, 1953, s. 42.

Tentokrát byla sotva viditelná,
Nerozevlátá šafránovou křtící.
Básník však odešel s tou vlasaticí
V přeludné noci na počátku ledna.

Zahodiv berle, stálice své vratké,
vedl si ji – a ona objala ho
mlčky a lačně. Žárlila jsi, Praho?...
Život je dlouhý, dny tak strašně krátké.

Z ošatek svítí roje drobných komet,
Co neumějí kloudně ani vonět,
Zvěstují ale slavnou chýru. Věřme jim.

Proč nést by měly jména astronomů?
Nad chodníkem, hned u Dětského domu,
Do hloubi zeleně se schoulil prach a dým.

(M. Florian: *O Halleyově kometě a sněženkách*, 1986)¹²

Floriana stylizace s sebou ovšem nese také rozostřenou míru odpovědnosti: básníkův zrak je jako by zamlžen oparem jeho oblíbeného jihomoravského vína, nedělá si velké starosti s během všehomíra anebo s pocity jiných, alespoň o tom jeho poezie svědčí jen málo. Možná i to – kromě rázu jeho poezie, která je u Válka zcela identická s převažující linií slovenské a české poezie neidylické, nonkonformní, vede k tomu, že Florianovo postavení v dnešní oficiální a do médií připouštěné české kritice je mnohem nižší než Váلكovo a Macurova charakteristika je v tom ještě velmi noblesní a historicky uznaná. Také Florianovy stížnosti, krátce po roce 1989, že je ostrakizován, nepouštěn do médií a odstraňován z čítanek jako jinde sochy z náměstí nebo názvy ulic, jako by svědčily o jeho touze znovu stanout na společenském výsluní – tato možnost mu nebyla dána, takže dále je těžké spekulovat. V tom je Válek – podobný v tom zralému Tatarkovi normalizačnímu – jednoznačný: stěží si dovedeme představit, že by chtěl být v čítankách, médiích a že by se zapojil do procesů devadesátých let 20. století. Stojíme před další otázkou, k níž se dnes často vracejí historikové, totiž „kdyby“: vznikají knihy i televizní pořady typu „kdyby Hitler vyhrál světovou válku, kdyby Lenin neuspěl v roce 1917, kdyby 21. 8. 1968 nepříjely do tehdejšího Československa tanky“. Tedy i jak by reagovali někteří tzv. režimní umělci po roce 1989, kdyby jim byla dána šance. A někomu byla, takže už víme, někomu však nikoli a někomu ani nikdy dána nebude. Válek byl spíše uzavřený, stojící si na svém, Florianovi bylo nejlépe v komunitě blízkých: to dost vysvětluje.

¹² FLORIAN, Miroslav: *O Halleyově kometě a sněženkách*. In: FLORIAN, M.: Prodloužený čas. Praha: Československý spisovatel, 1987, s. 66.

Ať tak či onak, i když můžeme v tvorbě obou pozorovat jisté změlnění, možná výraznější u M. Floriana, který byl také plodnější, opakování určitých vzorců a posilování idylichnosti u Floriana, u Válka možná více patosu, než u něho bývalo obvyklé (v *Slově* např. „moskevské“, příliš sentimentální, nasládlé partie), jejich poezie přesto neztrácí svou hodnotu, ani když vyjadřuje nepříliš populární politická témata a názory jdoucí s kdysi oficiálním proudem, ale „proti srsti“ běžné v intelektuálním názoru té i pozdější doby. Implicitně je s tím spojena i lidská podstata básníka a tíha jeho života v poezii.

prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Ústav slavistiky, Filozofická fakulta MU

Arna Nováka 1, 602 00 Brno – Česká republika

ivo.pospisil@phil.muni.cz

